

מבט על, גיליון 431, 30 במאי 2013

המשולש אמריקה-רוסיה-טורקיה ומלחמת האזרחים בסוריה

מרק הלר

כל האימפריות-לשעבר שוות, אולי, אך נראה שכמה מהן שוות יותר. מאז מונה ג'ון קרי למזכיר המדינה האמריקני בפברואר 2013, הוא נפגש ארבע פעמים עם שר החוץ הטורקי, אחמט דבטולו. רק בכיר זר אחד נוסף זכה לנתח גדול יותר מזמנו של קרי-- שר החוץ הרוסי, סרגיי לברוב. חשבון פשוט אינו חושף מידע רב על סדרי העדיפויות של מדיניות חוץ, אולם עובדה זו בכל זאת מסמלת את החשיבות שממשל אובמה מייחס ל"אתחול מחדש" של יחסי רוסיה-ארצות-הברית. דבר זה עולה אפילו על קשריו של ברק אובמה עם ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, שאובמה תיאר אותו לאחרונה כמי שנמנה עם חמשת חבריו הבינלאומיים הטובים ביותר. לכל אלה יש השלכות חשובות על התוצאה העתידית של מלחמת האזרחים המתמשכת בסוריה. התערבות זרה הייתה אחד הגורמים המרכזיים שהשפיעו על מהלך התהפוכות ששטפו את העולם הערבי מאז ההתקוממות הראשונה בטוניסיה בסוף 2010. המצב בסוריה הוא שיש קואליציה רופפת ומפורדת של כוחות הלוחמים במשטר, שמקבלת תמיכה חומרית אך לא סיוע צבאי ישיר מקואליציה רופפת ומפורדת של גורמי צד שלישי (טורקיה, ערב הסעודית וקטר). קואליציית המתנגדים מנהלת זה יותר משנתיים מערכה עיקשת אך בלתי-מכרעת נגד המשטר, שנהנה הן מסיוע צבאי ישיר מאיראן ומחזבאללה – הכוחות החיצוניים היחידים עם נוכחות קרקעית בסוריה – והן מתמיכה חומרית ודיפלומטית חיונית ביותר מרוסיה. שלל גורמים הועלו כדי לנמק את המחויבות של רוסיה ל-בשאר אל-אסד, לרבות הסברה שהסכמה רוסית להחלטה של מועצת הביטחון להגן על אזרחים בלוב נוצלה על ידי המעצמות המערביות, כדי להביא לשינוי המשטר שם. עם זאת, סביר יותר שהסיבות הן התעקשותה של רוסיה לשמור על מה שנראה כנכס אסטרטגי, על מנת לבצר (או לחדש) את מעמדה כמעצמה עולמית, והאמונה שהצלחתן של תנועות התנגדות עממית בעולם הערבי מחזקת את האסלאם הקיצוני, אשר מאיים גם על היציבות הפנימית שלה, לנוכח האוכלוסייה המוסלמית הגדולה, המצויה בה. תהא הסיבה אשר תהא, רוסיה התייצבה בבירור מאחורי אסד. קשת של פרשנים אמריקניים וגורמים פוליטיים בכירים, וכן גורמים זרים שתומכים בהדחתו של אסד, קראו שוב ושוב לממשל אובמה לסייע בהטיית הכף לטובת כוחות ההתנגדות. מבין האחרונים, טורקיה הייתה הבולטת ביותר. אפשר שתפקידה של טורקיה בחזית הקואליציה הבינלאומית המתנגדת לאסד הוא בחלקו תוצאת העלבון האישי של ארדואן מכך שחברו-לשעבר, אסד, סירב לפעול כעצתו. אולם נכון לעכשיו, נלווים לכך חששות אסטרטגיים ופוליטיים כבדי-משקל עוד יותר. במקרה שאסד יצליח להתגבר ולשרוד, הוא עלול לנצל רגישויות אתניות ודתיות בטורקיה על מנת לסכן את היציבות הכלכלית של המדינה, שבלעדיה - התקוות של ארדואן להעביר רפורמה חוקתית ולהפוך לנשיא כדוגמת נשיא צרפת עלולות לספוג מכה ניצחת, ואפילו לפגוע באחדות המדינה כולה. אולם למרות שטורקיה הייתה מוכנה לפעול בנחישות ביחסיה עם גורמים אזוריים אחרים כמו ישראל, קפריסין או יוון, היא אינה מוכנה להתעמת לבדה מול רוסיה בסוגיה הסורית, והיא מבנה שרק מעורבות אמריקנית ישירה תוכל להשיג שינוי מהותי במאזן הכוחות בשטח של סוריה. לפיכך, אין זה מפתיע שסוריה הייתה המוקד העיקרי של פסגה טורקית-אמריקנית במהלך ביקורו של ארדואן בווינגטון, באמצע מאי 2013.

עם זאת, ארדואן נשלח למעשה הביתה בידיים ריקות. בתגובה לבקשות דומות נוספות לפעלתנות רבה יותר (ולזעם כלפי התקיפות האכזריות שהפעיל משטר אסד), שלח אובמה סיוע הומניטרי וכספי ומעט אמצעי לחימה שאינם קטלניים לכוחות המתנגדים למשטר. אולם, הוא התנגד בעקביות לקריאות להעברה של נשק, לא כל שכן לנקיטת אמצעים ישירים יותר, כגון הקמת אזור חיץ ו/או אזור אסור לטיסה בתוך שטחי סוריה. מאזן האינטרסים היחסי של קשרי ארצות-הברית עם רוסיה ועם טורקיה בוודאי אינו ההסבר היחידי להבלגה האסטרטגית שלה ביחס לסוריה. השיקול המכריע הוא, ללא ספק, אי-רצונה של ארצות-הברית להסתכן בהסתבכות במלחמה נוספת במזרח התיכון, בעידן ש-אחרי עיראק ושלפני 'אחרי-אפגניסטן'. לכך יש להוסיף שניות באשר לתוצאה המועדפת מבחינתה, שנגזרת מהספקות הגוברים בדבר אופייה של האופוזיציה הסורית. במילים אחרות, האינטרס האסטרטגי בסכסוך בסוריה מעורפל מכדי להצדיק מחויבות צבאית בהיקף רחב. יחד עם זאת, השאיפה לשפר את היחסים העכורים עם רוסיה כדי לזכות אולי בשיתוף פעולה עם רוסיה בנושאים אחרים - גם היא שיקול. אם כן, הרי בסוגיה הסורית אין לארצות-הברית סיבה ברורה להעדיף את עמדותיה של טורקיה על פני אלו של רוסיה. למעשה, נראה, כי הסכמתו של קרי להצעה של לברוב לכנס ועידת שלום סורית נוספת ביוני 2013 – "זינבה 2" – מאותתת על סדר יום אמריקני שנותן עדיפות לרוסיה על פני טורקיה, אם כי, לאמתו של דבר היא מציגה את סדר העדיפויות של אובמה: להימנע ממעורבות צבאית בסוריה.

ללא מעורבות אמריקנית, ההשפעה הכוללת של מעורבות זרה בתוך סוריה צפויה להמשיך לפעול לטובת המשטר הקיים. אין פירוש הדבר שאסד אכן יזכה בניצחון מוחץ וחד-משמעי, אם כי נדמה שמזלו השתפר בשבועות האחרונים. אך בהעדר שינוי דרמטי במיוחד, יש סיכוי טוב שגורלו של אסד לא יהיה כשל בן-עלי בטוניסיה או מובארכ במצרים, ודאי לא כגורלו של קדאפי בלוב. ייתכן שבשלב מסוים, אסד יצליח אפילו לנקום באותם גורמים זרים שמתעללים בו ותומכים במתנגדיו מבית, לרבות טורקיה. מיותר לציין שלתחזית כזו תהיה תרומה קלושה ביותר למימוש חזון "אפס בעיות" של אחמט דבוטולו. אבל דבוטולו, כאמור, נמצא רק במקום השני ברשימת חבריו הקרובים של קרי.